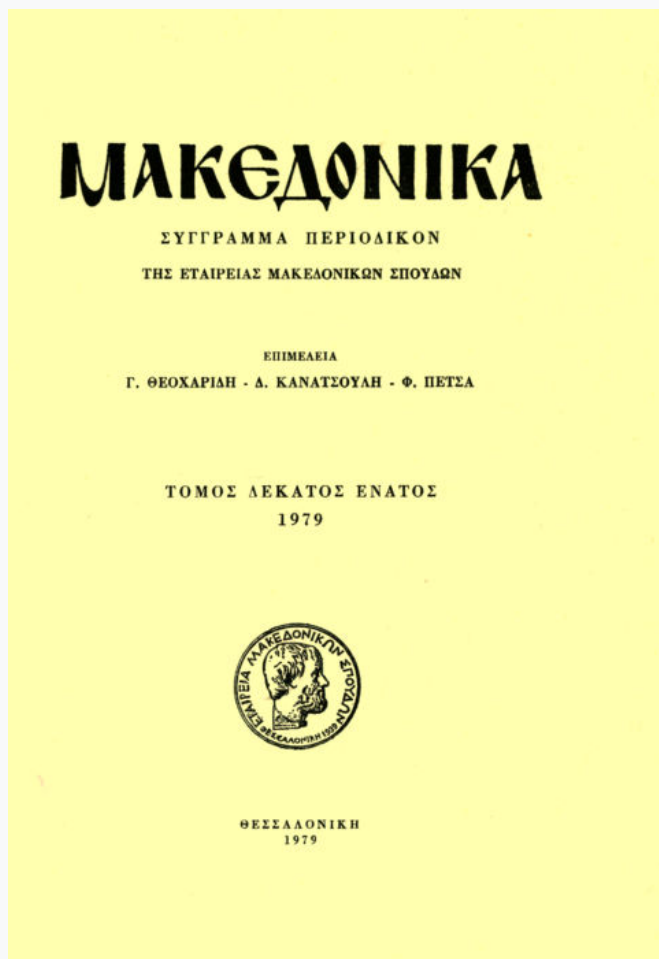

Μακεδονικά

Τόμ. 19, Αρ. 1 (1979)

Ο Ιγνάτιος Καλόθετος ιδρυτής του ναού του Αγίου Βλάσιου στη Μεγίστη Λαύρα

Θανάσης Παπαζώτος

doi: [10.12681/makedonika.480](https://doi.org/10.12681/makedonika.480)

Copyright © 2014, Θανάσης Παπαζώτος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαζώτος Θ. (1979). Ο Ιγνάτιος Καλόθετος ιδρυτής του ναού του Αγίου Βλάσιου στη Μεγίστη Λαύρα. *Μακεδονικά*, 19(1), 426–429. <https://doi.org/10.12681/makedonika.480>

σεων κάλυψε κυρίως μόνον ένα τμήμα, αυτό της Μαύρης Θάλασσας, και ειδικότερα τῶν δυτικῶν παραλιῶν της, τοῦ ἰδιαίτερα ἐκτεταμένου θέματος τοῦ Συμποσίου. Στὸν τομέα αὐτὸν παρουσιάσθηκαν ἐνδιαφερόντες εἰσηγήσεις καὶ ἀνακοινώσεις, ποὺ συμβάλλουν στὴ διερεύνηση τῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ ἱστορικῶν προβλημάτων τῆς περιοχῆς.

Ὡς θέμα τοῦ ἐπομένου συνεδρίου ὀρίστηκε «Ἡ Γένοβα καὶ οἱ γενοῦατες ἔμποροι στὴ Μαύρῃ Θάλασσᾶ».

Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων
Καβάλας

Χ. ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ

Ο ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΚΑΛΟΘΕΤΟΣ ΙΔΡΥΤΗΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΛΑΣΙΟΥ ΣΤΗ ΜΕΓΙΣΤΗ ΛΑΥΡΑ

Στὴν πολύτιμη σειρά Archives de l'Athos τυπώνεται γιὰ πρώτη φορὰ ἓνα χρυσόβουλλο τοῦ Ἀνδρόνικου Β' Παλαιολόγου ἀπὸ τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1314 μὲ τὸ ὁποῖο παραχωροῦσε στὸ μοναχὸ Ἰγνάτιο Καλόθετο τὸ ναὸ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ στὴ Βέροια¹. «Ἐφ' ὃ καὶ τοῦ τιμιωτάτου ἱερομονάχου κυροῦ Ἰγνατίου τοῦ Καλόθετου ἀναδεξαμένου πατριαρχικῷ γράμματι τὴν ἐντὸς Βερροίας σεβασμίαν μονὴν τὴν εἰς ὄνομα τετιμημένην τοῦ δεσπότη μου καὶ σωτήρος Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, προβεβηκότος καὶ προστάγματος τῆς βασιλείας μου κατὰ τὴν ζήτησιν αὐτοῦ,....., ἡ βασιλεία μου ἀσμένως τε καὶ εὐμενῶς προσχοῦσα τῇ δεήσει αὐτοῦ τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον ἀπολύει,...». Ἀπὸ τὸ κείμενο συνάγεται ὅτι πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1314 ὁ Ἰγνάτιος Καλόθετος εἶχε πάρει πατριαρχικὸ γράμμα, ἴσως τοῦ βεροιώτη στὴν καταγωγὴ πατριάρχῃ Νήφωνα, καὶ πρόσταγμα τοῦ Ἀνδρόνικου Β' Παλαιολόγου μὲ τὰ ὁποῖα τοῦ παραχωροῦσαν τὴ μονή. Σὰν ἐπισφράγισμα τῆς κατοχῆς τῆς μονῆς ἐκδίδεται στὰ 1314 τὸ χρυσόβουλλο. Στὴ συνέχεια τὸ κείμενο τοῦ χρυσόβουλλου ἀναφέρει: «ἔξέσται δὲ αὐτῷ καὶ ὡς προφίλετο διατρίβειν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τοῦ Ἀθῶ πλείονος ἔρωτι ἡσυχίας, ἐντάξει δὲ τῇ μονῇ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα τὸν τιμιώτατον ἐν μοναχοῖς κύρ Ἀνδρέαν τὸν Καλόθετον μεθ' ὧν ἐπάγεται μοναχῶν οἰκείων, ...». Ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα φαίνεται ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος τοῦ ἔδινε τὴ δυνατότητα νὰ κινεῖται ἐλεύθερα ἀνάμεσα στὴ Βέροια καὶ στὸ Ἅγιον Ὅρος ἔχοντας τὸν πατέρα του καὶ μερικοὺς μοναχοὺς στὴ Βέροια. Ὁ Ἰγνάτιος πρέπει νὰ βρισκόταν στὴ Βέροια στὰ 1314 καὶ 1315, ἀφοῦ τότε τοῦ ἀποστέλλεται τὸ χρυσόβουλλο μὲ τὴν προνομιακὴ παραχώρηση καὶ τότε τελείωσε ἡ διακόσμηση τοῦ ναοῦ ἀπὸ τὸ ζωγράφο Γεώργιο Καλλιέργη². Γι' αὐτὸ ἡ ὄριση, ὅχι γεροντικὴ, ἀντρικὴ μορφή στὰ πόδια τοῦ ἁγίου Ἀρσενίου σὲ τοιχογραφία τοῦ νοτίου τοῖχου τοῦ ναοῦ τοῦ «Χριστοῦ» πρέπει νὰ εἶναι ὁ Ἰγνάτιος καὶ ὅχι ὁ πατέρας του Ἀνδρέας³. Ἀν μάλιστα τὸ ἐνδύμα τοῦ εἶναι ἐνδυμα ἱερομονάχου καὶ ὅχι μοναχοῦ, τότε θὰ

1. Ἡ ἐκδοσὴ τοῦ κειμένου στὸν P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos, D. Papachrysanthou, Paris 1977, ἀριθ. 103. Παλιότερα τὸ περιχόμενον τοῦ ἐγγράφου εἶχε ἀποδώσει περιληπτικὰ ὁ Fr. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453, München-Berlin 1924-1965, IV (1960), n°. 2353.

2. Σ τ. Π ε λ ε κ α ν ἱ δ η, Καλλιέργης, ὁλης Θεταλίας ἄριστος ζωγράφος, Ἀθήναι 1973, σ. 7-12.

3. Δυστυχῶς ἡ τρίστιχὴ ἐπιγραφή ἀνάμεσα στὸν εἰκονιζόμενο καὶ στὸν ἅγιον Ἀρσένιο εἶναι καταστραμμένη καὶ δὲν βοηθᾷ πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση, βλ. Σ τ. Π ε -

Ἀπὸ τὴν παράθεση τῶν κειμένων φαίνεται ὅτι ὁ Ἱγνάτιος Καλόθετος ἐγκαταλείπει ὁριστικά τὴ Βέροια γύρω στὰ 1329 μεταβιβάζοντας τὰ δικαιώματά του πάνω στὴ μονὴ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ στὴ μονὴ τῆς Μεγίστης Λαύρας. Ἐπίσης δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε μὲ σιγουριά ὅτι ἀπὸ τὸ 1314 ὡς τὸ 1329 ἔμενε συνέχεια στὴ Βέροια, γιατί ἤδη μὲ τὸ χρυσόβουλλο τοῦ 1314 τοῦ ἐπιτρεπόμενου ἢ παραμονῆς καὶ στὸ Ἅγιον Ὅρος «πλείονος ἔρατι ἡσυχίας». Φαίνεται ὅτι ἡ μονὴ τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ παρεῖχε τὴν ποθητὴ ἡσυχία.

Στὸ verso τοῦ χρυσόβουλλου τοῦ 1314 ὑπάρχουν τέσσερις ἐνδιαφέρουσες σημειώσεις: 1) «Χρυσόβουλλον τοῦ εἰς τὴν Βέρροϊαν μετοχίου», 2) «Χρυσόβουλλον τῆς Βερροίας διὰ τὸ μετόχιον τὸ εὐρισκόμενον ἐν αὐτῇ», 3) «Χρυσόβουλλον διὰ τὸ μετόχιον εἰς τὴν Βέρροϊαν». Καὶ οἱ τρεῖς πρέπει νὰ εἶναι γραμμένες μετὰ τὸ 1329, ἐπειδὴ ὅλες ἀναφέρουν τὸ μοναστήρι ὡς ἐξαρτημένο μετόχιον. Ἡ δευτέρη σημείωση ἔχει κάποια σημασία, γιατί ἡ γενικὴ «τῆς Βερροίας» προδίδει τὸν τόπο προέλευσης τοῦ ἐγγράφου τὸ ὁποῖο πρωταρχικὰ δὲν ἀνήκε στὴ Λαύρα. Ἡ τέταρτη σημείωση ἀναφέρει: «Ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος χαρίζει εἰς Ἱγνάτιον Καλόθετον τὸ ἐν τῇ Βερροίᾳ μονῆριον· οὗτος ὁ Καλόθετος ἦλθε ἐδῶ καὶ ἡσύχασεν καὶ ἔκτισε τὸν ἅγιον Βλάσιον· ἐκεῖ εἶναι ὁ ἴδιος ἐξωγραφισμένος. Ἀπὸ τότε ἕως τώρα τὸ παρὸν εἶναι χρόνων 476». Ἡ τελευταία πρόταση χρονολογεῖ τὴν σημείωση στὰ 1790. Ἡ σημείωση γράφτηκε στὴ Λαύρα ἀπὸ τὸ χαρτουλάριο Κύριλλο Λαυριώτη¹. Ὅταν ἐπομένως γράφεται «ὁ Καλόθετος ἦλθε ἐδῶ καὶ ἡσύχασεν» ἐννοεῖται προφανῶς ἡ Λαύρα. Μόνο μιὰ ἀσυνταξία θὰ μποροῦσε νὰ συνάψει τὸ ἐπίρρημα ἐδῶ μὲ τὸ μονῆριον τῆς προηγούμενης πρότασης δίνοντας στὸ κείμενο τὴν ἐξῆς ἐννοια· «ὁ Ἀνδρόνικος χαρίζει τὸ μονῆριον τῆς Βέροιας στὸν Ἱγνάτιο Καλόθετο. Ὁ Καλόθετος πῆγε στὸ μονῆριον, ἀσκήτεψε ἐκεῖ καὶ ἔκτισε τὸν ἅγιο Βλάσιον». Ναὸς τοῦ Ἁγίου Βλασίου ὑπάρχει στὴ Βέροια καὶ διατηρεῖ θαυμάσιες τοιχογραφίες τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰ., ἐποχῇ πού ὁ Καλόθετος εἶναι βεβαιωμένο ὅτι ζοῦσε κατὰ διαστήματα ἐκεῖ. Εἶναι ὅμως δυνατό νὰ εἶχε ἐπιζηήσει μιὰ τέτοια παράδοση γιὰ ἓνα ναὸ τῆς Βέροιας στὸ μακρινὸ Ἅγιον Ὅρος; Τὸ πράγμα φαίνεται ἀπίθανο.

Στὴ μονὴ τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐξω ἀπὸ τὸ κύριο μοναστικὸ συγκρότημα ὑπάρχει ναὸς τοῦ ἁγίου Βλασίου². Μιὰ μαρμάρινη ἐπιγραφὴ ἀναφέρει ὅτι «ἀνακαινίσθη ἐκ βάρθρων διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ ἐν μοναχοῖς Ἰωακείμ» κατὰ τὸ ἔτος ᾿ΖΛΞ, δηλαδὴ τὸ 1529. Ἐπομένως ἡ σημείωση τοῦ 1790 πρέπει ν' ἀναφέρεται σ' αὐτὸ τὸ μνημεῖο. Ἐπειτα

νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸν ἡσυχαστὴ Ἱγνάτιο «première victime des sarcasmes de Barlaam à Thessalonique». Ξέρομε ὅτι ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς τὸ 1326 σὲ ἡλικία τριάντα χρόνων βρισκόταν στὴ σκῆτη Βεροίας, τὴ σημερινὴ μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου κοντὰ στὸν Ἀλιάκμονα, καὶ παρέμεινε ἐκεῖ ὡς τὸ 1331. Ἀμέσως μετὰ ἐπιστρέφει στὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ ἀσκητεῖ στὸ ἡσυχαστήριον τοῦ ἁγίου Σάββα κοντὰ στὴ μονὴ τῆς Μεγίστης Λαύρας. Meyendorff, ὁ.π., σ. 58-59. Στὸ διάστημα 1326-9 οἱ δύο ἀνδρες πρέπει νὰ εἶχαν γνωριστεῖ στὴ Βέροια, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανο ἢ γνωριμία τους νὰ ἦταν παλιότερη, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο μόνιζαν στὸν Ἀθῶν. Ἐπειτα τόσο ἡ σχέση τοῦ Παλαμᾶ ὅσο καὶ ἡ σχέση τοῦ Καλόθετου μὲ τὴν Μεγίστη Λαύρα δίνουν ἀρκετὲς πιθανότητες σὲ μιὰ τέτοια ὑπόθεση. Ἐπομένως ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς πρέπει νὰ βρέθηκε σὲ ἀρκετὰ γνῶριμο περιβάλλον, ὅταν τὸ 1341 πῆγε γιὰ νὰ μείνει στὴ μονὴ Σωσθενίου.

1. Γιὰ τὸν Κύριλλο Λαυριώτη βλ. A. Guillou, *Les débuts de la diplomatie byzantine*: Cyrille de Lavra, BCH 82(1958) 610-634.

2. Ὁ ἀρχιτέκτονας Μίλτος Πολυβίου φωτογράφησε καὶ σχεδίασε τὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Βλασίου τῆς Λαύρας. Ὅσα στοιχεῖα χρησιμοποιοῦ γιὰ τὸ μνημεῖο ὀφείλονται στὶς δικές του σημειώσεις.

στήν κτητορική ἐπιγραφή τοῦ 1529 ὑπονοεῖται ἡ ὑπαρξὴ ἑνὸς παλιότερου ναοῦ στήν ἴδια θέση. Ὁ ναὸς χρειάζεται νὰ ἐρευνηθεῖ γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ ὡς ποιοὶ σημεῖο διατηρεῖται ὁ ἀρχικὸς πυρήνας καὶ ποιά ἦταν ἡ ἀνακαίνιση τοῦ Ἰωακείμ. Τὸ πρῶτο κτίσμα ἐγίνε με δαπάνη τοῦ Ἱγνατίου Καλόθετου ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1315 καὶ 1330, ὅταν ἐκεῖνος κατὰ διαστήματα ἔμενε στὸ Ἅγιον Ὅρος.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Βλασίου τῆς Μεγίστης Λαύρας εἶναι κατάγραφος ἐσωτερικὰ χωρὶς νὰ διακρίνονται σήμερα ἔχνη παλιότερης τοιχογράφησης. Ἀνάμεσα στίς παραστάσεις εἰκονίζεται καὶ ἓνας κτήτορας χωρὶς νὰ συνοδεύεται ἀπὸ ἐπιγραφή. Ἡ σημείωση τοῦ 1790 ἀναφέρει ὅτι μέσα στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Βλασίου εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Καλόθετος «ἐξωγραφισμένος». Βέβαια ἔχνη τοιχογραφιῶν τοῦ 14ου αἰ. δὲν ὑπάρχουν οὔτε καὶ στὸ 18ο αἰ. πρέπει νὰ ὑπῆρχαν ἀφοῦ καὶ τότε ἡ μορφή τοῦ μνημείου ἦταν πάνω κάτω ἴδια μ' αὐτὴν ποὺ διατήρησε ὡς τίς μέρες μας. Ὁ χαρτουλάριος Κύριλλος ποὺ γνῶριζε κάποια στοιχεῖα σχετικὰ μετὴν ἱδρυση τοῦ ναοῦ ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιο τὸ ναὸ, ἦταν φυσικὸ νὰ ἐβλεπε στὸ πρόσωπο τοῦ εἰκονιζόμενου κτήτορα τὸν Ἱγνάτιο Καλόθετο, ἀφοῦ καμιά ἐπιγραφή δὲν καθόριζε τὴν ταυτότητά του. Ὑπάρχει βέβαια ἀκόμη μία ἐκδοχὴ ἂν καὶ ἀρκετὰ ἀπίθανη. Ἴσως τότε ποὺ ἐγίνε ἡ τοιχογράφηση τοῦ ναοῦ νὰ θεώρησαν καλὸ νὰ παραστήσουν τὸν Ἱγνάτιο Καλόθετο ἀπὸ σεβασμὸ στὸ πρόσωπό του καὶ ἀπὸ ἐκτίμηση τῆς ιδιότητάς του ὡς ἀρχικὸ κτήτορα τοῦ ναοῦ.

Ἐφορεῖα Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων
Θεσσαλονίκης

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΖΩΤΟΣ